

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի, Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյուրյն խմբագրատան մէջ:

(Պարագաղաբացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Миръ“

ՄԵՆԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Վաղի կիրակի և տոն օրերից)

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով:

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հէնց մի օր.—Ներքին տեսութիւնը Ներքին լուրերը.—Արտաքին տեսութիւնը.—Հայաստանի մէջ հողատիրութիւնը.—Խառն լուրեր.—«Մշակի» հեռագիրները.—Հայտարարութիւններ.—Բանասիրական.—Էրզրումի անդլիական հրապարտին զեկուցում:

ՀԵՆՑ ՄԻ ՕՐ

Չը թագնենք մեզանից. հաշտ սրտով հայ մարդը չէ կարող ապրել Հինգ հայերից երեքը միմեանց ատում են, չորս բահանաներից երեքը միմեանց պախարակում են, երեք հայ զինուորականներից երեքն էլ միմեանց նախանձում են, երկու ուսուցիչներից երկուսն էլ միմեանց փոս են փորում, երեք աշակերտներից երեքն էլ միմեանց միսն են ուտում...

Հայը անհաշտ է, հայը ատող է, հայը կրքոտ է:

Ուրեմն ինչ անենք. այդպէս ապրենք, երբ հրդեհը բորբոքված

պատել է հայի տունը, սովը ըսպառնում է ջնջել Մուշ ու Վան, ջնջել Էրզրում...

Վայ այն հային, որ խօսելի դիտէ, որ համարձակվում է յայտնել մի միտք, յայտնել մի շնորհ, որ զգում է, որ բողբոջում է, որ յորդորում է, որ իր շուրջը կեանք է պահանջում: Այդպիսին ամենքը կը ծաղրեն, կամ կաշխատեն անդունդը գրորել... Բայց սովը ոչ դիմ չէ ուզում լսել. նա կըսնում է հայ մանուկներին և նոցա դիակները կատաղաբար սփռում է Այգեւստանում...

Հայ հարուստը աղքատին մարդ չէ ընդունում, արհամարհում է նրան. աղքատն էլ գուցէ սրտում հարուստին չէ սիրում, բայց վախենում է նրանից, շողոքորթում է նրան, և ամեն գործի մէջ նրա օրինակին է սպասում: Իսկ մեր հարուստները սառն են, իրանց ձեռքերը չեն

շարժում: Լա, բայց բանի սպասենք նրանց օգնութեան... Մօտ է գարունը, մօտ է հեղեղը՝ գաղթականութիւնը: Մի՛թէ երբ Հայաստանը դատարկվեց, յետոյ կը գայ օգնութիւնը...

Թիւրքաց Հայաստանում թիւրք, քիւրդ, եղեղ, այսօրի և հայ, այդ, բոլոր միմեանց մէջ անհաշտ թշնամիները արդէն հաշտվել են: Նրանց հաշտեցրել է ընդհանուր տառապանքը՝ սովը, ամենքն էլ միասին կուռում են ընդհանուր թշնամու, սովի դէմ: Հայաստանի և իրանց կորուստը ուզում են միասին տեսնել:

Իսկ մենք մի՛թէ այդ թշուառութեան վրա անտարբեր աչքով նայենք ու միմեանց դէմ նախանձից դրդված ոչինչ չը սկսենք:

Ինչ կասեն ազգերը, երբ մեզ խորթ լինելով, նրանք էլ են օգնում մեզ. ինչ կասեն, երբ մենք ոչինչ չը ճանաչենք՝ ոչ ազգ, ոչ արիւն, ոչ լեզու, ոչ հայրենիք...

Իչ ի՞նչ երեսով նայենք մենք նրանց երեսին, դարձեալ պահելով հայի անունը...

Գուցէ վերջինն է այս ճգնաժամը Հայաստանի համար: Մենք էլ հէնց առաջին անգամ մի հրաշք ցոյց տանք. մեծը փոքրին սիրելով, փոքրը մեծին յարգելով, խելօքը յիմարին տանելով, յիմարն էլ խելօքին ճանաչելով, հարուստը աղքատին զթալով, աղքատը հարուստին օգնելով—բոլորն էլ միատեղ հայ անունը պատւելով, մի ամիս, մի շաբաթ, գոնէ հէնց մի օր միմեանց հետ հաշտվենք, ու ձեռք ձեռքի տուած՝ մեր յոյսը փրկենք:

Աշակերտի դաշտավայրը, Վանի լճի ափերը, Նիւրախեան բարձրավանդակը հողեվարքի մէջ մաքառում են սովի դէմ—հէնց մի օր բոլորս միմեանց հետ հաշտվենք, հէնց մի օր միանանք և նրանց օգնենք, ազատենք նրանց սովամահ լինելուց...

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ, ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՊԱՐՏԻՉԱԿՅԱՆԻ ՆԵՐԿԱՆՑԱՅՐԱՄ ՍԱՏԻՍՏԻԿԱԿԱՆ ԶԵՆԻՏՈՒՄԸ ԹԻՎՈՒՆՆԵՐԻՆ

Վսեմափայլ տէր. Ձեր վսեմութեան հրամանին համեմատ, ահա կը յայտնեմ ձեզ իմ այն գիտողութիւնները, որք անուշտ բաական լոյս պիտի տան թէ ձեզ և թէ նոցա, որք Հայաստանը ուսումնասիրել կը հաճին:

Տեղական թուրք կառավարութենէն հրատարակուած վիլայէթի պաշտօնական ազգահամարը (սայիսմէ) ճշգրտութենէ բոլորովին զուրկ է. և այս ինքնին կը յայտնուի երբ վերջին միջանկի տարւոն սահմանները բաղդատութեան դրուին, զորօրինակ՝ Վանայ միւթէսարիֆութեան

թուրքաց թ. 88—89 իսլամ 41722, քրիս. 29828
» » 90 » 49060 » 51482
» » 91 » 128000 » 72679
» » 92 » 128200 » 105429

Կարնոյ միւթէսարիֆութեան
թուրքաց թ. 88 իսլամ 86901, քրիս. 29687
» » 89 » 91061 » 25961
» » 90 » 93459 » 28552
» » 91 » 99691 » 29916 և այլն:

Ներքինայի միւթսարիֆութեան
թուրքաց թ. 92 իսլամ 45997, հայ 10324, յոյն 995
» » 94 » 49028 » 10945 » 995

Պայազետի միւթսարիֆութեան
թուրքաց թ. 92 իսլամ 22175, հայ 6735
» » 94 » 25889 » 4779 և այլն:

Ինչպէս այս ցուցակին կը տեսնուի որ Վանայ մէջ իսլամ և քրիստոնէայէ չորս տարւոն մէջ անսահմանօրէն հեռացեալ քառապատկուած են, բայց մի կարծէք թէ թուրք կառավարութիւնը սոյն օրինակ անաչառութիւն ի գործ դրած է,

վանդի երբ աշխարհ գիտէ թէ ի վան հայոց բազմութիւն կայ, անուշտ անհաւատալի պիտի լինէր (միմիայն իսլամին քառապատկուելը, բայց ուր քրիստոնէայէ նուազ ստուար թիւ ունին իսլամ տարրին բաղդատմամբ), սակայմին հոն միայն իսլամին թիւը առաւելու նայած է, զորօրինակ, ի Կարնոյ չորս տարւոն մէջ, ինչպէս ցուցակին կը տեսնուի, իսլամը 13000 ի առաւելութիւն ունեցած են, իսկ քրիստոնէայէ 229 միայն:

Մինչ սահման Ներքինայի միւթսարիֆութեան մէջ իբր թէ համեմատական հաշուով մը կանցնի, Պայազետի մէջ նոյնը չընէր, վանդի ի Պայազետ, ուր ոչ հայոց զաղթականութիւն, ոչ պոստիլիտութիւն կամ մահու կոտորած տեղի չէր ունեցած, այն ատեն իսլամին թիւը 3714 կառաւելու և հայոցը 2000 կը նուազի. գիտելու արժանի կէտ մալ այս է՝ Ներքինայի 45997 արու իսլամը երբ երկու տարւոն մէջ 3000 արու կառաւելու, Պայազետի 22175 իսլամը մի և նոյն երկու տարւոն մէջ նոյնչափ և քիչ մալ աւելի 3714 արու կարտաղէ, իսկ հայը մի և նոյն երկրին մէջ և մի և նոյն վիճակաւ փոխանակ առաւելու կը նուազի:

Իսլամաց թուոյն կրկնապատկուելու զարմանալի մէկ տեսարանը կը տեսնուի մանաւանդ ստորադաս գաւառաց մէջ. զորօրինակ, Ալքաթ, Կոթուր և Մահմուդէ միացեալ զայսպէսմութեան մէջ.

թուրքաց թ. 88—89 իսլամ 4300, քրիս. 5652
» » 90 » 14500 » 5500
» » 91 » 34500 » 12500
» » 92 » 34500 » 10000

Այս ցուցակին մէջ գիտելու կէտն այս է որ նախորդ տարւոն զիւրօրէից թիւերը մի և նոյն ըլլալով հանդերձ իսլամաց թիւը անսահմանօրէն առաւելած է:

Բաց աստի մեզ 90 տարին իբր 10000 և 91 տարին 20000-ի առաւելութիւն մը ունեցած է, 92 տարին մէկ առաւելութիւն չէ ունեցած, իսկ հայէն 2500 կը նուազի:

Իսլամաց թուոյն այս կրկնապատկուելու նոյնչափ և քիչ մալ աւելի 3714 արու կարտաղէ, իսկ հայը մի և նոյն վիճակաւ փոխանակ առաւելու կը նուազի:

Թրքաց թուական 92 իսլամ 9560
» » 94 » 16499

Աւելորդ կը համարեմ այս մասին մանրամասնօրէն գրելը, զուր ինքնին կարող էք իմաստասիրել թէ այսպիսի խորթութիւնները կամ խորթախեղութիւն պարտականոյ սահմանները ինչ տպաւորութիւն կուտան Ներքինայի այն ուղեւորներուն, որոնք ժամանակ և միջոց չունենալով երկիրը և բնակիչները կատարելապէս չընեցին, այսպիսի սահմաններէ իրենց տեղեկութիւնները քաղել կը ստիպուին առանց փորրկի կասկած մ'իսկ ունենալու թէ այդ սահմանները հեռագիտել խորթախեղած են, հետեւաբար առանց պէտք զգալու թէ այդ սահմանները իրարու հետ բաղդատել հարկ է, վերջին տեղը միայն ձեռք ձգելով կը բաւականանան:

Մինչ սահմանին մէջ մանաւանդ այս վերջի տարիներս յանուանէ կը նշանակվին քրիստոնէայէ ըստ սղգայնութեան և ըստ կրօնական դաւանութեանց, այսինքն հայ և յոյն, կաթոլիկ և բրթոլիկ տան և այլն, յանուանէ չեն նշանակվին և իսլամը գէթ ըստ ազգայնութեան. իսլամ բառին տակ թուրքերուն հետ խառն կը նշանակվին քիւրդերը և չաչանները, թէրէքմէները, որք տեղական ծագմամբ և լեզուով և միջին կրօնական դաւանութեամբ իրարմէ կը տարբերին, մինչ զուր ուրեք նշանակուած են չէրքմէները և եղիւները, որք խիստ սակաւաթիւ ժողովուրդ մ'են նահանգին մէջ:

Հայոց թիւը տարակոյս չը կայ թէ մեծ նշանակութիւն ունի Հայաստանի մէջ. Ներքինայի մէջ զորաց և թրքաց զիւրօրէից և տանց շատութեանը նայելով պէտք է որ չիօթի, վան զի հայք ըստօրում անգին և անտէրունչ հարկադրուած են խմբովին և միմեանց մօտ խառնուելով բնակելու, մինչ 1—5 տնաւոր քրդերուն կարելի է լեքան մը ստորաքրդ գիւղ մը չինելով բնակել, մինչդեռ հայուն անկարելի է այդ. բայց 50 թրքաբնակ գիւղեր հայաբնակ գիւղի մը հազիւ կրնան հաւասարել թուով, և թէ իսլամ մը ամուսնանալէ յետոյ ստիպուած է հայրենական տունը թողնելով անակի մը չինութեան ձեռնարկել իւր բնակութեան համար, զի իսլամական օրէնքը չի ներքոր եղբայր մը իր հարսին երեսը տեսնէ, օրով իսլամ հայր մը, երբ հինգ ամուսնացեալ որդիներով հինգ տուն կուռնայ, հայ պապ մը մէկյաւրկի տակ ի միասին կը պատասպարանի իւր շատ մը որդի-

ներով և թուներով, մինչ զի, մանաւանդ ի գիւղօրէս, 150 անձէ բաղկացեալ մէկ տուն տեսնուած է: Հայուն այս տնական միջակը հարկաւոր է, զի մէկ երկու եղբայրները երբ կը պանդխտին, միմեանք առտնին կամ տեղական գործոց կը դրաղին և այս կերպ պանդխտութիւնը փոխադրաճարար է և հայոց մէջ տարածեալ ամենուրեք: Նոյնպէս հայոց մէջ ամուսնութիւնը նուիրական է և ամուսնանալէ յետոյ ի կենդանութիւն պապին կամ գէթ հօրը հայրենի տնէն դատուելով, դատ մէկ տուն կազմելը ամօթ կը համարուի: Բայց իսլամաց համար այսպէս չէ, զի բազմախնութիւնը չը թողուր բնաւ որ իսլամը այսպիսի կենցաղի մը յարին, այսպէս տեսնուած է որ հայ և թուրք խառն գիւղի մը տասը հայ տան մէջ հարկը անհաւեյն աւելի կը գտնուի. քսան իսլամ տան մէջ հազիւ հարկը հարկուր անձ:

Կը ինչդեմ, Տէր, որ հաճիք տոյն տողերս ներկայի Ձեր այն բարեկամաց և ի հարկին ի ձեռն մամուլ Ձեր մեծ ազգին, որոց համակրանաց գործնական մէկ ցոյցը բաւական է կենդանութիւն տալու այս հայ ազգին, որ դարբէն ի վեր կը նահապետուի, և որոյ կենաց, ընչից և պատու պահանջութիւնը ցարդ իսկ բռնաբարուած է, և այս վիճակը աւելի ևս ծանրացնելու համար աղէտ և մոլեռանդ երիտասարդ թուրք պաշտօնայիններ մերթ գաղտնի և մերթ յայտնի կը գործեն, որպէս զի երկիրը հայերէն բոլորովին պարպուի, ու արդի յօռի վարչութիւնը անարգել շաւրնակուի և եթէ յաջողին, հետեանք ուրիշ բան պիտի չը լինի, եթէ ոչ Հայաստան երկրին բոլորովին բարբարիկ և վայրենի վիճակի մը գաւառացի:

Վիլայէթիս ազգահամարը այս է, որուն ճշգրտութեանը որքան կարելի է հոգ տարած եմ, իմ երեց միլայէթիս ամեն կողմերը ըրած այցելութեամբ և աշխարհագրութեամբ ըստ պատրիարքական հրամանին:

Կը ինչդեմ հաճիք այն առթիւն ընդունել իմ խորին յարգանաց հաւատարմութեամբ մեծ աղօթարար

Վահան վարդապետ Պարտիզակցի